

UN MANUSCRIT LULL·LIA NO IDENTIFICAT

VIC, MUSEU EPISCOPAL, 35

El *Catàleg dels llibres manuscrits anteriors al segle XVIII del Museu Episcopal de Vich*, de Josep Gudiol, n'ofereix una descripció que permet d'adonar-se que, malgrat el títol tardà i desencertat d'*Expositio Catechismi*, en realitat conté dues obres¹. A l'interior del ms. actual, cada una ha conservat la seva pròpia numeració de folis; del **XXIII** al **CV** la primera, i de l'**1** al **93** la segona (com que procedeix de l'antic monestir de l'Estany, és possible que el trasbals de la desamortització expliqui la pèrdua dels folis inicials i finals, que priven de començament el primer tractat i d'acabament el segon). Gudiol no s'atreu a identificar cap de les dues peces i es limità a remarcar que, pel que fa a la primera, «la data 1327 i la cita del lloc de València, com el de la redacció del llibre, són coses molt dignes d'ésser consignades, encara que de moment a nosaltres ens sigui impossible precisar per elles qui fou l'autor dels presents tractats teològics»².

No és aventurat d'afirmar que es tracta de dues obres lullianes: la primera d'un deixeble molt aprofitat i molt primerenc de Llull, tant que arribà a fer passar la seva obra per autèntica; la segona, de Llull mateix.

EL TRACTATUS...

Per la descripció del catàleg de Vic, sabem que la primera obra té tres parts:

La primera, truncada per la manca dels 12 folis inicials, és dedicada a exposar els **X** manaments i ocupa fins al foli **XXIII**^v (cal remarcar que manca l'exposició dels manaments **VI** i **VII**).

¹ «Butlletí Biblioteca de Catalunya» 7 (1923-1927) 62-63, edició separata, Barcelona, 1934, pp. 52-53.

² *Ibid.*, pp. 63 i 53 respectivament.

La segona, comença al f. **XXIII^v** amb aquestes paraules: *Incipit 2 pars quae est de quatuordecim articulis fidei.*

La tercera comença al f. **LXXIV^v**: *Sequitur de tertia parte principali que est de VII. sacramentis...*

Tenim, doncs, una obra d'exposició dels manaments, dels articles de la fe i dels sacraments. Sense por d'equivocar-nos, podem identificar-la amb la següent:

*Tractatus de decem preceptis legis, de quatuordecim fidei articulis et de septem sacramentis*³. Ultra el de Vic, en coneixem exemplars a Barcelona (Biblioteca Perdigó), Montserrat i Innichen (Alto Adige o Sudtírol) i Copenhague. L'explicit de les diverses còpies no permet de dubtar de la identitat:

<i>Vic</i>	<i>Montserrat</i>	<i>Innichen</i>
<p>Gratias et laudes ago tibi dne deus. Ego servus tuus et filius ancille tue. Expleto libro isto subveniente gratia tua ad honorem, gloriam et laudem tue summe unitatis indivisibilis et tua simul ac trinitate personalis ac mirabilis incarnationis tue filii dei incarnati in urbe valentina anno ab incarnatione dni mccc xxvii. in mense aprili qui fuit inchoatus in men...</p>	<p>Expleto libro isto... ... in urbe valentia, anno ab incarnatione dni. mcccxxvii in mense aprilis qui fuit inchoatus in mense marcii.</p>	<p>Gratias et laudes ago tibi dne deus. ego servus tuus et filius ancille tue. Expleto libro isto subveniente gratia tua ad omnem laudem et gloriam summe tue unitatis indivisibilis incarnationis tue filii dei incarnati, in urbe Salmantina anno ab incarnatione dni 1314 in mense aprilis qui fuit ichoatus mense marcii in quo libro... et tibi per infinita secula seculorum. Amen.</p>

Establerta la identitat, podem ja donar otícia més concreta dels manuscrits on es troben les altres còpies:

Barcelona, Biblioteca Perdigó, s. n., fols. 1-95 (s. xv). (Ara Bibl. Catalunya, 2022, fols. 3-96; cf. descripció a l'apèndix d'aquest article.)

³ El títol es troba diversament redactat. Donem al text el del Llibre Vermell, de Montserrat. L'exemplar d'Innichen porta, segons Rubió, aquest títol: *Liber de decem preceptis, quatuordecim articulis et septem sacramentis ecclesie*, «*Rev. Filol. esp.*» 4 (1917) 323. En la Llista de Sollier, s'intitula: *Liber de preceptis legis, articulis fidei et sacramentis, per modum contemplationis*.

Montserrat, Llibre Vermell, fols. 93v-118v (xv final). (Cf. C. BARAUT, «Anal. Montserr.» 8 [1954-1955] 347, n.)

Innichen, St. Kandidskirche, VIII.b.13, fols. 27-43 (xv). (Cf. J. RUBÍO I BALAGUER, «Rev. Filol. Esp.» 4 [1917] 323; AIEC [1913-1914] 744, n. 6, 8.)

Köbenhavn, Bibl. Regia Hafniensis, Ny Kgl. S. 638, fols. 9-96v (xv). (Cf. «Mediterraneum», 1 [1936] 105-113); Wolfenbüttel, 2851 (83. 17 Aug. fol) (1438).

Avui no sembla haver-hi dubte sobre la no autenticitat lulliana del *Tractatus*... Adhuc la versió d'Innichen, segons la qual hauria estat redactat a Salamanca entre el març i l'abril del 1314 i per tant en vida de Ramon Llull, no es ten per la raó molt senzilla que en aquells moments el presumpte autor era a Messina, on acabava els llibres següents: *De memoria Dei*⁴, *De multiplicatione, que fit in essentia Dei per divinam Trinitatem*⁵, *Liber de perseitate Dei*⁶; encara pel maig hi acabava el *Liber de civitate mundi*⁷.

Fins ací, crec que les deduccions es poden considerar certes. Deixo les hipòtesis per després.

EL LIBER DE DEO

La segona obra del ms. 35 de Vic, segons la descripció de Gu-dioll, «*vocatur Liber de Deo*» (fol. 1) i té dues parts. La primera comença amb l'incipit general: *Cum sit finis principalis propter quem homo creatus est deum recolere, intelligere et amare*... La segona comença al fol. 58 amb les paraules: *De secunda parte huius libri*...

I ja n'hi ha prou amb aquestes dades per identificar-lo. És el *Liber de Deo*, de Ramon Llull, que consta de dues parts; la primera dedicada a Déu, i la segona, a Jesucrist i que, amb títol i incipit idèntics, es troba, p. e. a:

Palma de Mallorca, Biblioteca Pública, 1081, ff. 1-63 (xv final) (cf. GARCÍA-HILGARTH, AST 35 [1962] 175): *Liber de Deo: Cum sit principalis finis propter quem homo creatus est*...

⁴ Raymundi Lulli, *Opera Latina*. Edenda curavit Fridericus Stegmüller, 240-250: *Opera Messanensia*; 251-280: *Opera Tuniciana*. Palma de Mallorca. Maioricensis Schola Lullistica, 1960, p. 130: «... mense martii anno 1314....»

⁵ Ibid., p. 146: «... mense aprilis anno 1314...».

⁶ Ibid., p. 160: «... mense aprilis anno 1314...».

⁷ Ibid., p. 201: «... mense Maii... anno Domini 1314...».

Roma, Biblioteca Nazionale, Fondi minori, 472, ff. 67-105 (1485) (cf. L. PÉREZ, *Los fondos lulianos existentes en las bibliotecas de Roma*. Roma, Iglesia Nacional Española, 1961, p. 120, n. 5): Liber de Deo: Cum sit finis principalis propter quem homo creatus est⁸...

Sobre l'autenticitat luliana del *Liber de Deo* no sé que hi hagi cap dubte. Iu Salzinger l'acollí al volum VI de la seva edició de Magúncia⁹.

HIPÒTESIS SOBRE EL TRACTATUS...

En les explicacions anteriors, sembla demostrada la identitat dels dos llibres del manuscrit vigatà. Però resten una sèrie de punts dubtosos entorn del *Tractatus de decem preceptis*...

El primer és el del seu origen. Que l'autor és un lulista de la primera hora, no hi ha dubte. L'obra ha passat molt temps per luliana i el fet de figurar en manuscrits lulians de tant de valor com els d'Innichen és garantia de l'escola a la qual pertany; una nota marginal del s. XVIII atribueix a Ramon Llull el text de Montserrat¹⁰; encara ara, hom confessa que la llengua podria molt ben ésser de Llull¹¹. I encara és possible de pensar en una altra vinculació lulística: el contingut, car cada una de les tres parts del *Tractatus*... podria derivar d'una obra luliana: del *Libre dels articles de la fe catòlica*¹², d'un *Liber de preceptis* citat per Salzinger¹³, i del *De septem sacramentis Ecclesie*¹⁴; o d'altres obres més clarament catequístiques, com la *Doctrina pueril*¹⁵ o aquella

⁸ D'altres manuscrits, que contenen o bé tota l'obra o una de les dues parts de què consta: Vat., Ottob. lat., 1095, ff. 133-139 (XV) (cf. L. PÉREZ, o. c., p. 68, n. 8). Paris, BN, lat. 15.540 (XIV). München, Staatsbibliothek, clm. 10.563 (XVII). München, Staatsbibliothek, clm., 10.565 (XVII) (cf. RUBIÓ I BALAGUER, «Butll. Bibl. Cat.» 3 [1916] 78 i 79).

⁹ Any 1737, pp. 1-38.

¹⁰ C. BARAUT, «Anal. Montserr.» 8 (1954-1955) 347, n.

¹¹ «Es cierto que por el estilo ,como demuestran aun en su brevedad los fragmentos copiados, se puede confundir con el típico de Llull» (J. RUBIÓ I BALAGUER, «Rev. Fil. esp.» 4 [1917] 323).

¹² Es troba a München, Staatsb., hisp. 596, cat. 52, f. 99-139 (XIV). (Cf. OBRA-DOR, AIEC 1 [1098] 600); versió llatina a l'edició de Magúncia, v. IV, 1729.

¹³ L. c. a la nota 9, p. 26; o els *Sermones de decem preceptis* (Mallorca, 1312-1313), conservats a München, Staatsbib., clm., 10.495.

¹⁴ També de Mallorca, 1312-1313, conservat en el mateix ms. muniquès.

¹⁵ Mallorca, 1278. Ed. d'OBRA-DOR I BENNÀSSAR, Palma de Mallorca, Comissió Editora Luliana, 1906.

Doctrina d'infants, apòcrifament lulliana, però que voltà per Europa traduïda al llatí i al francès ¹⁶.

La divergència entre el colofó d'Innichen i els altres sobre el lloc i el temps de composició és també un punt a esbrinar. Al primer cop d'ull, hom té la impressió que després d'un intent inicial de col·locar el *Tractatus*... dins de la vida de Llull, el responsable es decidí a dir la veritat. Certament, la preocupació catequística a la que respon el *Tractatus*... encaixa perfectament en la València del primer terç del s. XIV i sembla ésser una característica del grup lullià d'on hauria nascut el nostre llibre. Recordem que no feia encara un segle de la reconquesta cristiana i que la població musulmana era, segurament, majoritària. Això plantejava tota una sèrie de problemes pastorals, dels quals es percep el ressò, per exemple, en els sínodes diocesans de València de la segona mitat del s. XIII ¹⁷.

I la preocupació catequètica fou realment una d'aquestes manifestacions. El bisbe Andreu d'Albalat incloïa en les sinodals de València del 1258 el *Tractatus septem sacramentorum* del seu germà, l'arquebisbe de Tarragona, Pere, manant que totes les parròquies del bisbat en tinguessin una còpia (com també que tinguessin escrita la pròpia consuetat) ¹⁸. Uns quants anys més tard, un

¹⁶ Es conserva a Milano, Ambrosiana. O. 87, Sup., ff. 61-76; ha estat editat, amb excellent estudi, sobretot gramatical, per P. E. Guarnerio: *Contributo agli studi lulliani*, AIEC 1 (1908) 496-519. Darrerament, G. Schib ha demostrat que el català és el text base de la versió llatina, conservada a Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 682 («*De infantium doctrina*»). *Manuscript n. 682 de la Biblioteca de Catalunya*. «Boletín Sociedad Castellonense Cultura» 46 [1970] 400-411; també hi ha traducció francesa, a París, B.N., fr. 22.933, editada darrerament per Armand Llinarès, París, Klincksieck, 1969. És interessant que, tant la *Doctrina Pueril* com la *Doctrina d'infants* comencen exposant sumàriament la matèria relativa a les tres parts del *Tractatus*...

¹⁷ P. e., la constitució sinodal del 25 d'octubre del 1278, del bisbe Gispert de Botonach, sobre la residència: «...valde utile valdeque necessarium fore dignoscitur ut per orbem terrarum, ubi videlicet irradiat cultura fidei orthodoxe, presidentes ecclesiis ressideant in eisdem, longe tamen commodius, longaque probabilius est, ut in nostra dioecesi Valentina, in qua noviter fides pullulat christiana, in qua spiritualium Patrum affectata presentia specialius requiritur, per quorum scientiam, industriam et doctrinam incrementum salutis subditi capiant». Ed., J. SANCHIS I SIVERA, *Para la historia del derecho eclesiástico valenciano*, AST 9 (1933) 143-144.

¹⁸ Sobre el *Tractatus septem sacramentorum* i els textos que se'n conserven, cf. P. LINEHAN, *Pedro de Albalat y su «Summa Septem sacramentorum»*, «Hispania sacra» 22 (1969) 9-22, que edita el text a les pàgs. 8-22. La prescripció del sínode valencià del 1258 es troba a València, Catedral, ms. 98, fol. 7^r, i ibid., ms. 163, fol. 8^r.

altre bisbe, Ramon Despont, incloïa en la documentació del Sínode valencià del 1297 un seu *Tractatus sacramentorum*¹⁹. Era una preocupació compartida en tot l'àmbit català: pel 1256-1257, Ramon Martí escrivia la seva *Explanatio symboli apostolorum ad institutionem fidelium*²⁰. A començaments de la centúria vinent, hom traduïa al català la *Somme le Roy* (o *Somme des vices et des vertus*) de Llorenç d'Orléans²¹. Les diverses obres catequístiques de Llull, a les que ja ens hem referit, acabaven de donar gruix a aquest interès general.

La preocupació lullístico-catequètica valenciana s'empeltava, doncs, en una soca sòlida i donaria fruits almenys entre el 1317 i el 1335. Efectivament, l'*Art de confessió*, conservat entre els manuscrits lullians dels franciscans irlandesos de Roma²², confessa al colofó: «Fenida és aquesta art de confessió... en la ciutat de València en lo mes d'agost en l'any de MCCC XVII»²³. I el *Libre appellat benedicta tu in mulieribus*, conservat a la Vaticana²⁴, també declara ésser «... comprovat e fenit... en la ciutat de València en les calendes de octubre complides en l'any de MCCC XXXV»²⁵.

València seria, doncs, el terrer adequat per al *Tractatus*... Conclusió que es reforça, pensant que els tres llibres pseudo-lullians de València podrien ésser d'una mateixa mà; el fet que tots tres hagin passat per obres lullianes autèntiques sembla suggerir-ho. ¿Qui pot ésser aquest deixeble tan aprofitat que, si no hagués con-signat al colofó el lloc i la data de la seva obra, aquesta s'hauria pogut atribuir al propi mestre?

En un primer moment, seguint la indicació de Gudiol, vaig pensar que la resposta podia arribar seguint el camí dels mesos del

¹⁹ Es troba a València, Catedral, ms. 98, ff. 14^v-24; ha estat editat per J. SANCIS I SIVERA, *Para la historia del derecho eclesiástico valenciano*, II, AST 10 (1934) 123-142.

²⁰ Editat el text del ms. Tortosa, Catedral, 6, ff. 1-69, per J. M. MARCH, *En Ramón Martí i la seva «Explanatio symboli apostolorum»*, AIEC 1 (1908) 443-496; el text és a les pàgs. 450-496.

²¹ Es conserven exemplars de la traducció catalana a: Barcelona, Catedral, 74, ff. XVI-CXXXV^v (XIV). Barcelona, ACA, Sant Cugat, 39, ff. 1-132 (XV). Barcelona, S. Pere de les Puelles. Paris, BN, esp. 247, ff. 7-181 (XIV) (procedent de Castelló d'Empúries). Napoli, Bibl. Naz., I-C-L, 3. La Junquera, Can Laporta, s/n. (XV). València, Bibl. Univ.

²² Roma, Franciscans Irlandesos, 1/71, fol. 59-74 (XV).

²³ L. PÉREZ, l. c., p. 102, n. 13.

²⁴ Vat. lat., 10.275, ff. 103-158 (XV).

²⁵ L. PÉREZ, l. c., p. 46, n. 9, amb bibliografia sobre l'autenticitat.

març i abril del 1327 a València. I em va sorprendre de trobar-hi una persona que podia ésser l'autor del *Tractatus*... És l'infant Joan d'Aragó, encara arquebisbe de Toledo, però que, deixada l'aventura castellana, ja havia tornat a la Corona d'Aragó, es trobava a València aquella temporada i connectava amb la preocupació catequística, com ho prova el seu *Tractatus brevis de articulis fidei, sacramentis ecclesie, preceptis decalogi, virtutibus et viciis compositus ex doctorum sententiis pro informatione simplicium clericorum*²⁶. Hi havia, àdhuc, un detall que semblava confirmar l'atribució: la paraula *brevis* d'aquesta darrera obra podria haver indicat que era un resum d'un tractat més extens.

Però la hipòtesi s'anà fent insostenible: primer, perquè el manuscrit 182 de València, Catedral, que és una mena d'*Opera omnia* de l'infant Joan, desconeix un *Tractatus*... més extens²⁷; després, perquè el text bíblic emprat en les dues obres és divers²⁸; i sobretot, perquè el *Tractatus*... llarg es col·loca en un context valencià de diverses obres pseudo-lullianes, que no es poden atribuir a l'infant Joan d'Aragó (el 1317 només tenia 16 anys i es trobava en plena època d'estudiant; i el 1335 ja havia mort o l'havien matat).

Resta, però, una darrera pregunta: ¿cal excolure qualsevol relació entre el *Tractatus*... pseudo-lullià i el *Tractatus brevis*... de Joan d'Aragó? La resposta definitiva només la donarà la comparació dels dos textos. Ara no l'emprenc i em limito a unes consideracions externes. Lull (i per tant el que passava sota la seva capa) no era un desconegut de l'infant Joan, ans un amic de la

²⁶ Se'n coneixen, fins ara, els exemplars següents: Escorial, c.II.7, ff. 30-44. València, Catedral, 182, ff. 270-274 (xv). Barcelona, Arxiu de Palau, xv, ff. II-VIII (s. xv). Barcelona, Bibl. Univ., 117, ff. 30-34 (s. xv). Palma de Mallorca, Soc. Arq. Lul. (fons Aguiló, 3), ff. 1-5. Derek W. Lomax acaba d'editar el text de València a: *El catecismo de Albornoz. El cardenal de Albornoz y el Colegio de España* (Studia Albornotiana, XI). Bologna. Publicaciones del Colegio de España, 1972, pp. 225-233. També edita la versió castellana abreujada (pp. 220-225) feta pel cardenal Gil de Albornoz i conservada a l'Escorial, ç-iv-2, ff. 1-5.

²⁷ L'absència no constitueix certament una raó apodíctica d'inautenticitat, perquè també hi manca el *De Ecclesie paupertate*, conservat a la Bibliothèque Municipale d'Avignon, 299 (però si aquest escrit fos la lletra al capítol general dels franciscans del 1330, aleshores s'explicaria l'absència, car el manuscrit valencià no enclou la correspondència, i altra vegada tindriem una raó molt forta contra la possibilitat d'atribuir el *Tractatus*... valencià a Joan d'Aragó). Però sempre fa pensar a una mica la no inclusió en el manuscrit de València.

²⁸ N'hi ha prou amb comparar la formulació del segon manament en cada un dels *Tractatus*... Text del de València, 1327: «non assumes nomen Dei in vanum». Text del *Tractatus brevis*: «non assumes nomen Domini Dei tui in vanum».

família, que havia estat en relació constant amb el seu pare, Jaume II, i que havia escrit per a la seva mare, la reina Blanca d'Anjou, el *Libre d'oracions e contemplacions de l'enteniment en Déu fetes per Dona Blanca, Reyna d'Aragó*²⁹. Però hi ha quelcom més. L'estada valenciana de l'infant Joan, pel 1327, transcorregué en part a la cartoixa de Porta Coeli, entre Nàquera i Serra, quan s'acaba la plana de l'Horta i comencen les estribacions muntanyoses del Garbí. I Porta Coeli fou un centre de lullisme, almenys uns quants anys més tard, a començaments del segle vinent³⁰. ¿Ho era ja quan l'infant hi féu la seva estada? ¿Tingué alguna relació amb el grup lullista valencià d'on isqueren almenys les tres obres pseudo-lullianes esmentades? Recordem que una versió llatina de l'*Art de confessió* (l'escrit pseudo-lullià del 1317) figura entre les obres enviades de Porta Coeli a Valldemosa.

En aquest moment, no m'és pas possible de respondre a aquests interrogants. Però crec que el fet d'haver-los exposat ja és una contribució a l'esclariment del *Tractatus* . . . del manuscrit 35 de Vic.

JOSEP PERARNAU

²⁹ Barcelona, 1299. Darrera edició, de S. Galmés, a *Obres de Ramon Lull*, xviii (Palma de Mallorca, 1935).

³⁰ L'AIEC resumia així un estudi més extens del ja citat J. SANCIS I SIVERA, *Bibliologia valenciana medieval*, «An. Cent. Cult. Valenc.» 3 (1930) 33-52 i 81-132: «En 7 de juliol del 1402 els cartoixans de Valldemossa a Mallorca rebien gran còpia de llibres de llurs germans d'hàbit de Portacoeli. Entre aquests llibres figuraven els següents tractats lullians: *De probatione articulorum fidei*; *Questiones super libros sentenciarum et Ars confitendi*; *Art brevis et Art retòrica*; *De ascensu et descensu intellectus*», AIEC 8 (1927-1931) 538, núm. 24.

Apèndix I

Descripció del ms. Barcelona, Biblioteca de Catalunya (fons Perdigó), 2022, i en particular del seu text del *Tractatus...* del 1327.

No havent estat encara descrit amb detall el text contingut en el manuscrit esmentat, n'ofereiré una primera presentació:

Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 2022, s. xv, pergami, folis de 13,3 × 10; caixa d'escriptura 9 × 6,5, 23 ratlles tirades per pàgina; capitals en vermell, enquadernat amb pell, sembla del segle passat. Al llom: *Códice de MCCCXXVII*. Es conserven restes de la numeració més primitiva, a l'angle superior de les pàgines, que han estat guillotinades. Hi ha numeració, sembla del s. xviii, per pàgines, que arriba fins a la 70. Hi ha numeració, com la primera, per folis, en llapis. Les tres numeracions no coincideixen: p. e., el foli 12 de la numeració més primitiva és la pàgina 27 de la segona i el foli 14 de la darrera; el que significa que inicialment hom prescindí dels dos primers folis. En la numeració darrera, els folis són 165.

I. Fols. 1-2r: (*Catena auctoritatum*)

Inc.: Ihus. Beatus anselmus nono capitulo. Duo opuscula mea feci seu monologion et prosologium...

Exp.: ...influxum me servo.

Fol. 2 v, en blanc.

II. Fols. 3-96: Pseudo-Lullus: *Tractatus de decem preceptis legis, de quatuordecim fidei articulis et de septem sacramentis*.

Fol. 3: Rubrica: Ad (ho)norandum et invocandum deum meum agredit(ur) servus tuus hoc opusculum in quo decem legis precepta tua et quatuordecim articuli fidei catholice cum septem sacramentis ecclesie continentur. Et primo de prologo.

Inc. prol.: Omnipotens deus benedictum sit esse tuum singulare in bonitate, magnitudine, dominatione, potestate, sapientia et voluntate sive amore, virtute, veritate, gloria et perfectione.

Exp. prol.: fol. 4: ...hanc scripturam subicio sponse tue matri ecclesie sacrosancte.

Fol. 4 v: Rubrica initii textus: De primo precepto quod est non habebis deos alienos.

Inc. textus: A te divino esse quod deum et dominum meum esse confiteor sumpsi exordium preceptorum...

Exp. expositio x precepti: fol. 18 r-v: ...et quanto altior, tanto magis obligatus est nam in pluribus potest (18 v) tibi obedire aut inobedire. Qui habet aures audiendi audiat. Et qui habet intellectum intellegat. Explicit prima pars de decem preceptis.

Fol. 18 v: Inc. prol.: Domine deus quemadmodum creasti humanam

voluntatem ut te diligat super omne quod est creasti intellectum humanum ut te super omnia intelligat...

Fol. 20: Exp. prol.: Et ultimo venturus est iudicare bonos et malos, primo ergo tractabo de primo (articulo) deinde de aliis per ordinem.

Rubrica: De primo articulo qui est credere in unum deum.

Inc. textus: Veritas divina infinita sine termino et eterna sine principio et sine fine cognita, laudata...

Fol. 68: Exp. expositio XIV articuli: Tu bone ihesu nisi quod postulo iustum fuerit secundum tue sanctissime voluntatis placitum semper fiat. Amen. Explicit liber qui vocatur de articulis contemplativis. Deo gracias.

Rubrica: Sequitur tertia principalis pars que est de septem sacramentis sacrosancte matris ecclesie. Et primo de prologo.

Inc. prol.: Quemadmodum necesse est omnem christianum credere legis precepta decem et etiam XIII articulos fidei catholice simili modo necesse est omnem verum christianum sacramenta (fol. 68 v) VII ecclesie fideliter credentem...

Exp. prologus: ... nihilominus contricionem de negligencia quam erga iam recepta se noverint (fol. 69 a) habuisse.

Fol. 69 a: Rubrica. De primo sacramento quod est bapismus.

Inc. textus: Bapismus est primum sacramentum et principium christianismi...

Fol. 95 v: Expl. textus de VII sacramento, quod est de extrema unctione: ... ab originali peccato propter quod bapismus in tua sancta ecclesia statuisti. Superfluum ergo esset si vice iterata reciperet qui semel recepisset.

Fol. 95 v-96: (Conclusio totius operis): Gratias et laudes ago tibi domine deus ego servus tuus et filius ancille tue expleto libro isto subveniente gracia tua ad honorem gloriam et laudem tue summe unitatis indivisibilis et tue simplicis trinitatis personalis ac mirabilis incarnationis tue filii dei incarnate in urbe valentina anno ab incarnatione domini m ccc xvii in mense aprili qui fuit inchoatus mense marci in quo libro domine deus tria compendia continentur prout in eodem patent. primum est de X. preceptis veteris legis. 2^m est de XIII articulis fidei catholice. 3^m est de septem sacramentis ecclesie per que dicta compendia domine deus potest dirigi et illuminari in sua credulitate omnis christianus ad te memorandum et cognoscendum amandum laudandum et deprecandum benedicendum et tibi per infinita secula seculorum serviendum. Amen. Deo gracias.

III. Fols. 96-165: Raymundus Lullus: *Apostrofem ad summum pontificem*.

Fol. 96 v: Inc. prol. Suscipiat sublime apex reverenda corona ecclesie...

Fol. 96 v: Inc. textus: Ad probacionem articulorum fidei attendentes...

Fol. 165: exp.: ... arma clericorum sunt armis eorum nobiliora et etiam fortiora.

Rubrica: De tempore finis libri et de recomendacione huius operis deo ...

Factus fuit iste tractatus Rome anno domini M CC IX VI (sic) ...

Apèndix II

Sobre el primer lullisme valencià

Ja en la *Historia de la Filosofia Española. Filosofía cristiana de los siglos XIII al XV*, Madrid, Academia de Ciencias Morales y Políticas, 1939, vol. II, pp. 17-18, els Carreras i Artau havien reconegut l'existència d'un moviment lullista a València immediatament després de la mort de Ramon Llull. Posteriorment, Josep Tarré tornà sobre el tema en un breu estudi de difícilíssima consulta: *Un quadrienni de producció lullística a València (1335-1338)*, Studia Monographica et recensione edita a Maioricensi Schola Lullistica 6 (1951) 22-30. Com a resultat, Joaquim Carreras i Artau, en exposar la història del lullisme a la introducció de les *Obres essencials*, Barcelona, Editorial Selecta, vol. I, 1957, p. 70, deia el següent: «Trobem la primera mostra d'un lullisme autòcton en una literatura apòcrifa, ço és, en una sèrie d'opuscles posats a nom de Ramon Llull i escrits en realitat pels seus deixebles, que entre 1335 i 1338 aparegueren a València; així, l'*Art de confessió*, el *Llibre de Benedicta tu in mulieribus*, el *De magnitudine et parvitate hominis*, l'*Art memorativa* i possiblement encara d'altres escrits pseudo-lullians, dels quals desconeixem els autors, a excepció del darrer, que fou compost per un clergue secular, de nom Bernat Garí, «deixeble del mestre Ramon Llull», com ell mateix s'anomena. La bibliografia del grup s'ha d'enriquir amb el *Tractatus de decem preceptis legis, de quatuordecim fidei articulis et de septem sacramentis*, del 1327; i en quant al temps de vigència, l'*Art de Confessió*, del 1317, i el *Tractatus ...* del 1327 col·loquen l'activitat del lullisme valencià clarament abans del 1335. Les darreres aportacions al tema són les de J. Hillgarth: *Ramon Lull and Lullism in Fourteenth-Century France* (Oxford-Warburg Studies). Oxford, At the Clarendon Press, 1971, pp. 148-149, nota 11. I una nota pòstuma de T. Carreras i Artau, a «Estudios Lulianos» 16 (1972) 231-4. Tot i la seva brevetat, la nota de J. Hillgarth és la que dona l'enumeració més completa, car recorda, ultra les cinc obres abans esmentades, una *Exposició del llibre d'Amic e Amat*, del 1335, conservada només en traducció llatina a Milà, Ambrosiana, N. 250, Sup. (XVI). Puc afegir

a la llista un altre tractat, trobat per mi en un manuscrit lullià, i que, tot i mancar-li un full, l'inicial on constaria el títol, pot portar el nom *D'estament de salvació e d'estament de dampnació* (20-28 novembre del 1336, València) i té, com els altres escrits del grup lullista valencià, clara empremta catequística.